

2-mavzu: Qishloq xo'jalik korxonalarining tashkiliy-iqtisodiy asoslari.

Reja:

- 2.1.** Dehqon xo'jaligini tashkil etish va rivojlanish asoslari.
- 2.2.** Fermer xo'jaligini tashkil etish va rivojlanish asoslari.
- 2.3.** O'zbekistonda fermerlikni rivojlantirishni ustuvorligi. Fermer xo'jaliklarining yer maydonlarini optimallashtirish
- 2.4.** Agrofirmalarni tashkil etish va rivojlanish asoslari.

Tayanch iboralari: agrofirma, agrosanoat birlashmalari, biznes reja, davlat buyurtmalari, davlat tasarrufidan chiqarish, dehqon xo'jaligi, egalik qilish, fermer xo'jaligi, ijara, jamoa mulki, mulk, mulkchilik, mulkchilik shakllari, qishloq xo'jaik kooperativi, tender, ustav fondi.

Foydalangan adabiyotlar.

Asosiy adabiyotlar:

1. Jo'rayev F. Qishloq xo'jalik korxonalarida ishlab chiqarishni tashkil etish. Darslik. - Toshkent, 2004-344 b. "Istiqlol"
2. Samatov G.A., Yodgorov J.Yo., Rustamova I.B. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini tashkil etish. Darslik. «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi». - Toshkent: ToshDAU taxririyyat-nashriyyot bo'limi, 2005. - 508 b.

Xorijiy adabiyotlar:

1. Agrarmanagement Jens Pape, Clemens Morath, Reiner doluschitz ISBN-10:3-8252-3587-4, EAN:978382523587
2. Barrick, R. K. Harmon, H. L. Animal Production and Management Ed: Gregg Division McGraw-Hill (1988-02-01) ISBN 10: 007003852X / ISBN 13: 9780070038523
3. Connor, D. J.; Loomis, R.S.; Cassman, K.G. 2011. Grop Ecology. Productiviti and Management in Agricultural Systems. University Press ISBN: 9780521744034.
4. Modernes Agrarmanagement: Betriebswirtschaftliche Analyse-und Planungsvefahren MuBhoff, Hirschauer (2013) 3. Auflage, Vahlen-Verlag, Munchen.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Abdug'aniyev A., Abdug'aniyev A.A. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. - T.: «O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot Jamg'armasi», 2011. - 346 b.
2. Samatov G'.A, Yodgorov J.Yo, Rustamova I.B. Qishloqda zamonaviy bozor infratuzilmasini kompleks rivojlantirish va servis xizmatini tashkil etishning asoslari (fermerlar tayyorlash va qayta tayyorlash bo'yicha biznes maktablar tinglovchilari uchun qo'llanma).- T.:ToshDAU taxririyyati 2004.
3. Umurzoqov U.P. va boshq. Fermer xo'jaligi iqtisodiyoti. O'quv qo'llanma. - T.: "Iqtisod-moliya", 2007. - 276 b.
4. Shakirov F.K., Korolev Yu.B., Pastuxov A.K. i dr. Organizasiya selskoxozyaystvennogo proizvodstva i menedjment: uchebnik dlya vuzov. - M.: Kolos OOO, 2008. - 607 s.
5. Ergashev R.X. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. Darslik.-T.: EXTREMUM-PRESS, 2011, 386 b.

2.1. Dehqon xo'jaligini tashkil etish va rivojlanish asoslari

Dehqon xo'jaligi oilaviy mayda tovar xo'jaligi bo'lib, oila a'zolarining shaxsiy mehnati asosida, meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish uchun oila boshlig'iga berilgan tomorqa yer uchastkasida qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtiradi va realizasiya qiladi.

Dehqon xo'jaligidagi faoliyat tadbirkorlik faoliyati jumlasiga kiradi hamda dehqon xo'jaligi a'zolarining istagiga ko'ra yuridik shaxs tashkil etgan holda va yuridik shaxs tashkil etmasdan amalga oshirilishi mumkin.

Dehqon xo'jaligi o'z faoliyatida yollanma mehnatdan doimiy asosda foydalanishi mumkin emas.

Dehqon xo'jaliklarini tashkil etish, ularning faoliyati va tugatilishi bilan bog'liq munosabatlar dehqon xo'jaligi to'g'risidagi qonun hujjatlari hamda boshqa qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi.

Dehqon xo'jaligi a'zolari jumlasiga birgalikda yashayotgan va dehqon xo'jaligini birgalikda yuritayotgan oila boshlig'i, uning xotini (eri), bolalari, shu jumladan farzandlikka olingan bolalari, tarbiyaga olgan bolalari, ota-onalari, mehnatga qobiliyatli yoshga yetgan boshqa qarindoshlari kiradi.

Yuridik va jismoniy shaxslar bilan o'zaro munosabatlarda Dehqon xo'jaligi nomidan shu xo'jalik boshlig'i ish ko'radi.

Dehqon xo'jaligi boshlig'i qonun hujjatlarida belgilangan tartibda yer uchastkasiga meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish huquqi berilgan oila boshlig'i yoki oilaning muomalaga layoqatli a'zolaridan biridir.

Dehqon xo'jaligining boshlig'i vaqtincha mehnat qobiliyatini yo'qotgan taqdirda yoki uzoq vaqt bo'lmaganda u o'z majburiyatlarini bajarish vakolatini shu xo'jalik a'zolaridan biriga, Dehqon xo'jaligining a'zosi bir kishidan iborat bo'lganda esa, shartnoma asosida talablariga javob beradigan har qanday shaxsga berishga haqlidir.

Dehqon xo'jaligi ixtiyoriylik asosida, xo'jalik boshlig'ining tuman hokimiga yozma murojaatiga asosan tashkil etiladi. Arizada so'ralayotgan yer uchastkasining joylashgan manzili, maydoni, dehqon xo'jaligining tarkibi hamda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini tashkil etish uchun yer uchastkasidan belgilangan maqsadda foydalanishning yo'nalishlari ko'rsatiladi.

Yer uchastkalari berish masalalarini ko'rish bo'yicha tuman komissiyasining xulosasini inobatga olgan holda tuman hokimi dehqon xo'jaligini tashkil etish to'g'risida qaror qabul qiladi.

Tuman hokimining dehqon xo'jaligini tashkil etish to'g'risidagi qarori tumanning moliyaviy, bank, soliq va boshqa tuzilmalari uchun majburiy hujjatdir.

Dehqon xo'jaligi belgilangan tartibda davlat ro'yxatiga olingan paytdan e'tiboran tashkil etilgan deb hisoblanadi.

Dehqon xo'jaligining boshlig'ini davlat ro'yxatiga olish dehqon xo'jaligi boshlig'ining doimiy yashash joyidagi tuman hokimligi tomonidan ariza berilgan paytdan e'tiboran uch kun ichida amalga oshiriladi. Dehqon xo'jaligi boshlig'iga yer uchastkasiga umrbod egalik qilish huquqini beruvchi davlat hujjati hamda davlat ro'yxatidan o'tkazilganlik to'g'risidagi belgilangan namunadagi guvohnoma beriladi.

Shirkat xo'jaliklari a'zolarining, boshqa qishloq xo'jaligi va o'rmon xo'jaligi korxonalari, muassasalari va tashkilotlari xodimlarining oilalariga, shuningdek qishloq joylarda yashovchi o'qituvchilar, shifokorlar va boshqa mutaxassislarning oilalariga dehqon xo'jaligi yuritish uchun qonun hujjatlarida belgilangan tartibda meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga tomorqa yer uchastkasi imorat va hovli egallagan maydonni ham qo'sh-ganda sug'oriladigan yerlarda 0,35

gektarchaga va sug'orilmaydigan (lalmikor) yerlarda 0,5 gektargacha o'lchamda, cho'l va sahro mintaqasida va sug'orilmaydigan (lalmikor) yerlarda 1 gektargacha o'lchamda beriladi.

Fuqarolarga dehqon xo'jaligini yuritish uchun 0,06 gektar doirasida tomorqa yer uchastkalarida meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish huquqi kim oshdi savdosi asosida realizasiya qilinishi mumkin.

Yangi tashkil etilayotgan dehqon xo'jaligi uchun tomorqa yer uchastkasi olish huquqi dan mazkur joyda kamida uch yil mobaynida doimiy yashab kelayotgan shaxslar foydalanadilar (yangi o'zlashtirilayotgan yer maydonlari bundan mustasno).

Dehqon xo'jaligiga ajratilgan yerning chegaralari joyning o'zida yer tuzish xizmati organlari tomonidan mahalliy byudjet mablag'lari hisobidan rasmiylashtiriladi.

Tomorqa yer uchastkasidan oqilona va samarali foydalanayotgan dehqon xo'jaligiga qishloq xo'jalik mahsuloti yetishtirish va realizasiya qilish, yem ishlab chiqarishni tashkil etish, shuningdek yaylov yaratish uchun qisqa muddatli ijaraga qo'shimcha ravishda yer uchastkalari berilishi mumkin.

Fuqarolarga dehqon xo'jaligi yuritish uchun yer berish yoki yerni realizasiya qilish tartibi O'zbekiston Respublikasining «Yer kodeksi», «Dehqon xo'jaligi» to'g'risidagi va boshqa qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Dehqon xo'jaligiga meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga berilgan tomorqa yer uchastkalari xususiylashtirilishi va oldi-sotdi, garov, hadya, ayirboshlash obyekti bo'lishi mumkin emas. Yer uchastkasiga meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish huquqi kredit olish uchun garovga qo'yilishi mumkin.

Tomorqa yer uchastkasining o'lchami va chegaralari faqat dehqon xo'jaligi boshlig'ining roziligi bilan o'zgartirilishi mumkin.

Dehqon xo'jaligiga meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish huquqi asosida berilgan tomorqa yer uchastkasidan foydalanlik uchun haq yer solig'i tariqasida undiriladi.

Dehqon xo'jaliklari uchun suvdan foydalanish limitlari vakolatli organlar tomonidan belgilanadi.

Dehqon xo'jaligiga beriladigan suvnining sarfini hisobga olish hamda suv resurslaridan foydalanlik uchun soliq to'lash tartibi, shuningdek mazkur soliq bo'yicha imtiyozlar qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Dehqon xo'jaligi tadbirkorlik faoliyatining subyekti tariqasida quyidagi huquqlarga ega:

- o'ziga berilgan tomorqa yer uchastkasida dehqon xo'jaligining ishlab chiqarish faoliyatini mustaqil tashkil etish;

- yetishtirilayotgan va realizasiya qilinayotgan mahsulotga mustaqil ravishda baho belgilash;

- o'zi yetishtirgan mahsulotni, shu jumladan bu mahsulotni iste'molchilarga o'z xohishi bo'yicha realizasiya qilish huquqini tasarruf etish;

- xarid etiladigan mahsulotga oldindan haq to'lanadigan fyu'chers bitimlari tuzish;

- tadbirkorlikdan cheklanmagan miqdorda foyda olish;

- qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtiruvchilarga sotish uchun va erkin savdoga mo'ljallangan aksiyalarni sotib olish;

- o'z mol-mulkini, shuningdek tomorqa yer uchastkasiga meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish huquqini, shu jumladan kim oshdi savdosi asosida sotib olingan huquqni garovga qo'yish.

Dehqon xo'jaligi quyidagilarni bajarishi lozim:

- tomorqa yer uchastkasidan qat'iy belgilangan maqsadda foydalanish;

- tabiiy obyekt bo'lmish yerga zarar yetkazmaslik;
- tomorqa yer uchastkasini asrash, uning unumdorligini saqlash va oshirish yuzasidan sarf- xarajatlar qilish;
- yangi berilgan tomorqa yer uchastkasidan, bir yil ichida foydalanishga kirishish;
- agrotexnika talablariga, belgilangan rejim, saqlash vazifasi va servitutlarga rioya etish;
- dehqon xo'jaligining majburiyatlari va qarzlari bo'yicha to'la javobgar bo'lish;
- xo'jalik a'zolari uchun xavfsiz mehnat sharoitini ta'minlash.

Dehqon xo'jaligi boshlig'i quyidagi huquqlarga ega:

- dehqon xo'jaligi nomidan ishonchnomasiz ish ko'rish;
- yuridik va jismoniy shaxslar bilan shartnomalar tuzish;
- ishonchnomalar berish;
- bankda hisob varaqlar ochish.

Dehqon xo'jaligi boshlig'i dehqon xo'jaligining hamda uning a'zolarining manfaatlarini himoya qilishi, huquqlarini amalga oshirilishini ta'minlashi lozim.

Dehqon ho'jaligi a'zolari:

- xo'jalik a'zolari o'rtasidagi shartnoma shartlariga ko'ra birgalikda yoki yakka tartibda foydalaniladigan daromaddan o'z ulushini olish;
- davlat ijtimoiy sug'urtasidan o'tkazilish va ijtimoiy ta'minlash, shuningdek tovar qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtirish uchun dehqon xo'jaligida sarflangan ish vaqti O'zbekiston Respublikasi Ijtimoiy ta'minot vazirligi xuzuridagi Pensiya jamg'armasiga badallar to'lab borilgan taqdirda mehnat stajiga kiritilishi huquqiga ega.

Dehqon xo'jaligi:

- o'ziga qarashli uy-joylar, xo'jalik imoratlari, qishloq xo'jalik ekinzorlari va ko'chatzorlari, dov-daraxtlar, mahsuldor chorva mollar, parrandalar, qishloq xo'jalik texnikasi, asbob-uskuna va ashyo-anjomlari, transport vositalari, pul mablag'lari, intellektual mulk obyektlariga, shuningdek boshqa mol-mulklarga;
- ishlab chiqarish faoliyati natijasida yetishtirilgan mahsulotga;
- olingan daromadga (foydaga);
- qonunda taqiqlanmagan asoslarda ega bo'linmagan boshqa mol-mulikka mulkdordir.

Dehqon xo'jaligining o'ziga qarashli mol-mulikka bo'lgan mulk huquqi davlat himoyasida bo'ladi.

Dehqon xo'jaligining mol-mulkgiga egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish xo'jalik a'zolarining o'zaro kelishuvi asosida amalga oshiriladi.

Dehqon xo'jaligi mol-mulknini hosil qilish, ko'paytirish, uni ijaraga yoki vaqtincha foydalanishga olish huquqiga ega.

Dehqon xo'jaligi pul muomalasini yuritish hamda pul mablag'larini saqlab turish va bu mablag'larni erkin tasarruf etish uchun bank muassasasida hisob varaqlar ochish huquqiga ega. Dehqon xo'jaligining hisob-kitob hisob varag'idan mablag'larni faqat uning roziligi yoki sudning qarori bilan hisobidan chiqarish mumkin.

Dehqon xo'jaligining mol-mulki fuqarolik qonun huj-jatlari me'yorlariga muvofiq meros qilib qoldiriladi. Xo'jalikda faoliyatini davom ettirayotgan merosxo'rlar meros huquqi to'g'risidagi guvohnoma berilganlik uchun davlat boji to'lashdan ozod etiladilar.

Dehqon xo'jaligi o'z faoliyati yo'nalishlarini, ishlab chiqarish tuzilishi va hajmlarini mustaqil ravishda belgilaydi. Dehqon xo'jaligi qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishning qonunlarda taqiqlanmagan har qanday turi, shuningdek qishloq xo'jaligi mahsulotini qayta ishlash va realizatsiya qilish bilan shug'ullanishga haqli.

Dehqon xo'jaligi o'zi yetishtirayotgan va realizasiya qilayotgan mahsulot sifatiga oid amaldagi me'yorlar va standartlarga, ekologiyaga, sanitariyaga oid hamda qonun hujjatlarida belgilab qo'yilgan boshqa talab va qoidalarga rioya etishi lozim.

Dehqon xo'jaliklarining xo'jalik faoliyatiga davlat organlari va tashkilotlarining hamda boshqa organlar va tashkilotlarning, mansabdor shaxslarining aralushuviga yo'l qo'yilmaydi.

Yuridik shaxs tariqasida ro'yxatga olingan dehqon xo'jaligi tashqi iqtisodiy faoliyatini boshqa shakllarda xo'jalik yurituvchi korxonalar bilan teng shartlarda amalga oshiradi.

Dehqon xo'jaligining faoliyati xo'jalik a'zolarining shaxsiy mehnatiga asoslanadi. Dehqon xo'jaligidagi muayyan ishni bajarishga boshqa shaxslar mehnat shartnomasi asosida vaqtincha jalb etilishi mumkin.

Dehqon xo'jaligi o'zi yetishtirayotgan mahsulotni realizasiya qilish uchun yuridik va jismoniy shaxslar bilan ixtiyoriylik asosida xo'jalik shartnomalari tuzish huquqiga ega. Taraflar shartnoma majburiyatlari buzilgan taqdirda, qonun hujjatlarida yoki shartnomada belgilangan tartibda javobgar bo'ladilar.

Dehqon xo'jaligi o'z yetishtirayotgan mahsulotga bozordagi talab va taklif nisbatidan kelib chiqib mustaqil ravishda baho belgilaydi.

Dehqon xo'jaliklari ixtiyoriylik asosida, shu jumladan ulushli (pay) asosda mahsulot yetishtirish, xarid qilish, uni qayta ishlash va sotish, moddiy-texnika ta'minoti, qurilish, texnikaviy, suv xo'jaligi, veterinariya, agrokimyoy, maslahat berish yo'sinidagi va boshqa xil xizmat ko'rsatish

bo'yicha kooperativlarga (shirkatlarga), jamiyatlarga, ittifoqlarga, uyushmalarga va boshqa birlashmalarga birlashish, kirish huquqiga ega.

Dehqon xo'jaligidan yer solig'i tomorqa yer uchastkasining sifatiga, joylashgan manziliga va suv bilan ta'minlash darajasiga qarab, uning kadastr bahosini hisobga olgan holda belgilanadigan miqdorda undiriladi.

Birinchi marta tomorqa yer uchastkasi olgan dehqon xo'jaligi davlat ro'yxatiga olingan paytdan e'tiboran ikki yil muddatga yer solig'i to'lashdan ozod qilinadi.

Yuridik shaxs tashkil etgan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari faoliyatni amalga oshirish uchun kredit olishlari, boshqa yuridik va jismoniy shaxslarning mol-mulki va pul mablag'larini ixtiyoriylik asosida va shartnoma shartlarida, shu jumladan dehqon xo'jaliklarini kreditni uzishning zarur garov, sug'urta hamda boshqa kafolatlarini ta'minlangan holda imtiyozli kreditlashga jalb etishlari, shuningdek xususiy kichik tadbirkorlik uchun belgilangan imtiyozlarning barcha turlaridan foydalanishlari mumkin.

Dehqon xo'jaligini ishlab chiqarish ahamiyatiga molik obyektlar qurilishi, asosiy ishlab chiqarish vositalarini xarid etish uchun uzoq muddatli kreditlash va joriy ishlab chiqarish faoliyati uchun qisqa muddatli kreditlash kredit shartnomasi asosida amalga oshiriladi.

Dehqon xo'jaligi o'ziga qarashli va ijaraga olingan ishlab chiqarish vositalarining, qishloq xo'jaligi ekinzorlarining (ko'chatzorlarining), ko'p yillik dov-daraxtlarning, yetishtirilgan mahsulotning, xomashyoning, materiallarning yo'qotilishi (nobud bo'lishi), kam chiqishi yoki shikastlanishi xavfini, tadbirkorlik xavfini, shuningdek shartnomalarni buzganlik uchun o'zining javobgarlik xavfini ixtiyoriylik asosida sug'urta qildiradi hamda qonun hujjatlarida belgilangan tartibda va shartlarda sug'urta to'voni oladi.

Davlat qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtirish va uni realizasiya qilish bilan shug'ullanuvchi dehqon xo'jaliklarining huquqlariga rioya etilishini va qonuniy manfaatlari himoya qilinishini kafolatlaydi. Davlat organlari dehqon xo'jaligini rivojlantirish va mustahkamlashga ko'maklashadilar.

Dehqon xo'jaliklari faoliyatini muvofiqlashtirib borish hamda ularning huquqlari va manfaatlarini himoya qilish O'zbekiston Dehqon va fermer xo'jaliklari uyushmasi hamda Savdo sanoat palatasi va ularning joylardagi hududiy organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Agrofirma, fermer xo'jaliklari va aholi tomonidan yetishtirilgan meva-sabzavot mahsulotlari va uzumni qayta ishlash hamda sotish asosiy faoliyati bo'lgan yuridik shaxs hisoblanadi.

Quyidagilar agrofirmaning yuridik asosi bo'lishi mumkin:

- meva-sabzavot mahsulotlari va uzum, shuningdek boshqa qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishga ixtisoslashgan fermer xo'jaliklari;
- barqaror xo'jalik aloqalariga va ilg'or ishlab chiqarish texnologiyalariga ega bo'lgan meva-sabzavot mahsulotlari va uzumni qayta ishlash korxonalariga;
- yuridik shaxs bo'lmagan yakka tartibdagi tadbirkorlar;
- O'zbekiston Respublikasida doimiy yashaydigan O'zbekiston Respublikasi fuqarolari;
- xorijiy investorlar;
- agrofirmalarda qatnashishi qonunda taqiqlanmagan boshqa shaxslar.

Agrofirmani ta'sis etishda uning qatnashchilari o'z mustaqilligini saqlab qoladi.

Agrofirmalar uning qatnashchilari tomonidan ixtiyoriy tartibda tashkil etiladi.

Agrofirmalar tijorat tashkilotlari hisoblanadi va qonunda nazarda tutilgan har qanday tashkiliy

- huquqiy shaklda tashkil etilishi mumkin.

Agrofirmalar ular Vazirlar Mahkamasining 2003 yil 20 avgustdagi 357-son qarori bilan tasdiqlangan tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish, hisobga qo'yish va ruxsat beruvchi hujjatlarni rasmiylashtirish tartibi to'g'risida Nizomga muvofiq davlat ro'yxatidan o'tkazilgan vaqtdan boshlab tashkil etilgan hisoblanadi.

Agrofirmalarni ta'sis etishda muassislar tegishli tashkiliy-huquqiy shakldagi subyektlarni tashkil etish uchun belgilangan qonun hujjatlari talablarini bajarish kerak.

Agrofirmalar tarkibida meva-sabzavot mahsulotlarini yetishtirish, saqlash, tashish, tayyorlash ularning marketingini olib borish va boshqalar bo'yicha bo'linmalar tashkil etilishi mumkin.

Davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari agrofirmalarning qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan faoliyatiga aralashishga haqli emas.

Agrosanoat firmalarini shakllantirish va ularning faoliyatini tashkil etishning asosiy tamoyillari.

Agrosanoat firmalarini shakllantirish va ularning faoliyatini tashkil etish quyidagi asosiy tamoyillarga rioya qilgan holda amalga oshiriladi:

Agrofirmalar fermer xo'jaliklari tomonidan ixtiyoriy asosda tashkil etiladi, bunda muassislar tarkibiga, fermerlar bilan bir qatorda, barqaror xo'jalik aloqalariga va ilg'or ishlab chiqarish texnologiyalariga ega bo'lgan, shuningdek yaqin atrofdagi hudud joylashgan meva-sabzavot va uzum mahsulotlarini qayta ishlash korxonalarini kirishi mumkin;

Agrofirmalar istalgan tashkiliy-huquqiy shaklda, shu jumladan xorijiy investor bilan qo'shma korxonalar shaklida tashkil etilishi mumkin;

Fermer xo'jaliklarining agrofirmalar tarkibiga kiruvchi qayta ishlaydigan va boshqa korxonalar bilan o'zaro munosabatlari tuzilgan uzoq muddatli shartnomalar asosida amalga oshiriladi, Ushbu shartnomalarda tomonlarning huquq va majburiyatlari tartibga solinadi, shu jumladan yetkazib beriladigan mahsulotning kamida 30 foizi avans bilan ta'minlanishi hamda keyinchalik mahsulotlarning kafolatli ravishda xarid qilinishi belgilab qo'yilgan;

Fermer xo'jaliklari - agrofirmalar ta'sischilari shartnomadagi ortiqcha yetishtirilgan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini o'z xohishiga ko'ra ichki bozorda sotadi va eksport qiladi.

Agrofirkalarning maqsadi va asosiy vazifalari

Agrofirma asosan qishloq joylarda, uning qatnashchilari sa'y-harakatlarini, ularning moddiy va ma'naviy resurslarini birlashtirish asosida tashkil etiladi.

Agrofirma faoliyatining asosiy maqsadi hududdagi fermer xo'jaliklariga xizmat ko'rsatish, qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlash, eksport qilish hamda boshqa turdagi xo'jalik faoliyatini amalga oshirishdan daromad olishdir.

O'z maqsadini amalga oshirish va vazifalarini bajarish uchun agrofirkaning asosiy vazifalari quyidagilar hisoblanadi:

- shartnoma asosida fermer xo'jaliklarining buyurtmasiga ko'ra mexanizasiya va agrotexnik tadbirlarni bajarish va boshqa xizmatlar ko'rsatishni muvofiqlashtirish;
- marketingni tashkil etish, bozor kon'yunkturasini o'rganish, yetishtirilgan mahsulotlarni sotishda xo'jaliklar, korxonalar va tashkilotlarga ko'maklashish;
- fermer xo'jaliklari tomonidan qishloq xo'jaligi ekinlarini sug'orish tartiboti (rejim) asosida aniqlangan hamda umumiy ajratilgan cheklangan suv miqdorini belgilash va barcha iste'molchilarga suv manbalari bo'yicha teng miqdorda taqsimlanishini ta'minlash;
- lizing asosida transport vositalari va mexanizmlar olishda xizmat ko'rsatish;
- ixtisoslashgan fermer xo'jaliklari, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash korxonalarini va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar o'rtasida shartnomalar tuzilishini tashkil etish;
- suv, urug', o'g'it, yonilg'i-moylash materiallari, biomateriallar bilan ta'minlash bo'yicha amaliy yordam berish;
- qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarni o'simliklarni himoya qilish vositalari bilan ta'minlash;
- fermer xo'jaliklariga meva-uzum, sabzavot, poliz, kartoshka va boshqa ekinlarning agrotexnikasi bo'yicha maslahatlar berish;
- fermer xo'jaliklarini yuqori hosil beradigan, sifatli qishloq xo'jaligi ekinlari urug'lari va mevali daraxtlar, toklarning ko'chatlari bilan ta'minlash;
- viloyat va tumanda yetishtirilmagan urug' turlarini boshqa viloyatlardan keltirish hisobiga iste'mol uchun qishloq xo'jalik mahsulotlari yetishtiruvchi aholini, fermerlarni to'liq miqdorda sifatli va navdor urug'lar bilan ta'minlash maqsadida dala-do'konlari tashkil etish;
- a'zolarining talab ehtiyojidan kelib chiqib, urug'chilikda qo'llaniladigan urug' ajratadigan, tozalaydigan, qadoqlaydigan, saqlaydigan maxsus mexanizm va moslamalar bilan jihozlangan urug'chilik punktlarini tashkil etish;
- ilg'or texnologiyalarni joriy etish, ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardosh urug'lik mahsulotlarining yangi navlarini yetishtirishga ko'maklashish;
- urug'chilik bo'yicha mutaxassis kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishni tashkil qilish;
- dehqon va fermer xo'jaliklariga biznes-rejalar tuzishda xizmat ko'rsatish;
- fermer xo'jaliklariga almashlab ekishni to'g'ri tashkil qilish maqsadida ekinlarni to'g'ri joylashtirish;
- fermer xo'jaliklariga ularning texnika vositalarini ta'mirlashda xizmat ko'rsatish;
- ulgurji va chakana savdo faoliyatini amalga oshirish;
- tara-idishlar ta'minotini va transport xizmatini tashkil qilish;
- brokerlik xizmatini ko'rsatish;
- qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlash va sotish bilan shug'ullanish;
- vositachilik faoliyati bilan shug'ullanish;
- qo'shma korxonalar tuzish bilan shug'ullanish;

- investisiyalarni jalb etishda xo'jaliklarga va boshqa korxonalariga ko'maklashish;
- qishloq xo'jaligi mahsulotlarini eksport qilish;
- O'zbekiston Respublikasi qonunlarida ta'qiqlanmagan boshqa faoliyat bilan shug'ullanish.

Agrofirmaning huquq va majburiyatlari

Agrofirma quyidagi huquqlarga ega:

- ishlab chiqarish faoliyatini mustaqil tashkil etish va amalga oshirish, shu jumladan meva-sabzavot mahsulotlari va uzumni qayta ishlash;
- yetishtirilgan mahsulotlarni sotish uchun yuridik va jismoniy shaxslar bilan, shu jumladan byudjet tashkilotlari bilan xo'jalik shartnomalari tuzish;
- mahsulotni sotib olish yuzasidan fermer va dehqon xo'jaliklari bilan fyuchers shartnomalari tuzish;
- aholidan meva-sabzavot mahsulotlari va uzumni xarid qilish;
- yetishtirilayotgan mahsulotga va bajarilayotgan ishlar (ko'rsatilayotgan xizmatlar)ga mustaqil narx belgilash;
- olingan daromad (foyda)ni, shuningdek o'ziga xizmat ko'rsatuvchi banklarning hisob raqamlaridagi pul mablag'larini o'z xohishiga ko'ra belgilangan tartibda tasarruf etish;
- kreditlar, shu jumladan imtiyozli kreditlar olish, boshqa yuridik va jismoniy shaxslarning mol- mulki, pul mablag'larini shartnoma asosida jalb etish hamda ularni ishlab chiqarishga va takroriy ishlab chiqarishga yo'naltirish;
- o'zining huquqiy va qonuniy manfaatlarini himoya qilib sudga murojaat qilish.

Agrofirma qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa huquqlardan ham foydalanadi.

Agrofirma:

- o'z xodimlari uchun xavfsiz mehnat sharoitlarini ta'minlashga;
  - tuzilgan shartnomalar shartlarini bajarishga;
  - soliqlar va majburiy to'lovlarni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda to'lashga majbur.
- Agrofirma qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa majburiyatlarni ham o'z zimmasiga oladi.

Agrofirmalarni tashkil etish

Fermer xo'jaliklari, qayta ishlash va savdo korxonalari hamda boshqa yuridik va jismoniy shaxslar iqtisodiy faoliyatning turli sohalarida umumiy maqsadlarga erishish uchun ixtiyoriy ravishda birlashishlari mumkin.

Agrofirma odatda tugatilayotgan har bir xo'jalik hududida yoki mahalliy sharoitdan kelib chiqib, ikki va undan ortiq xo'jaliklar hududida tuzilishi mumkin.

Agrofirmalarni ta'sis etishda uning qatnashchilari o'z mustaqilligini saqlab qoladi.

Agrofirmalar o'z-o'zini moliyalashtirish (xo'jalik hisobi) tamoyillari asosida faoliyat yurituvchi tijorat tashkilotlari hisoblanadi va qonunda nazarda tutilgan har qanday tashkiliy-huquqiy shaklda, shu jumladan xorijiy investor bilan qo'shma korxonalar shaklida tashkil etilishi mumkin.

Agrofirmalar Vazirlar Mahkamasining 2003 yil 20 avgustdagi 357-son qarori bilan tasdiqlangan. Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish, hisobga qo'yish va ruxsat beruvchi hujjatlarni rasmiylashtirish tartibi to'g'risida Nizomga muvofiq davlat ro'yxatidan o'tkazilgan vaqtdan boshlab tashkil etilgan hisoblanadi.

Agrofirmalar uning ta'sischilari soni 50 kishigacha bo'lsa, ma'suliyati cheklangan jamiyat shaklida, undan ortiq yoki ta'sischilar soni cheklanmagan bo'lsa qonunda nazarda tutilgan har qanday tashkiliy-huququy shaklda tashkil etilishi mumkin.

Agrofirmaning Ustav fondi va mol-mulki

Ma'suliyati cheklangan jamiyat shaklida tashkil etiladigan agrofimalarning Ustav fondi miqdori eng kam oylik ish haqining ellik baravaridan kam bo'lmasligi, agrofirmani davlat ro'yxatidan o'tkaziladigan paytga qadar uning har bir ishtirokchisi ta' sis hujjatlarida ko'rsatilgan Ustav fondidagi o'z hissasining kamida 30 foizini kiritishi, agrofirma davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan boshlab har bir ishtirokchi bir yildan oshmagan muddat mobaynida Ustav fondiga o'z hissasini to'liq kiritishi lozim.

Ulushini o'z vaqtida kiritmagan yoki to'liq kiritmagan Ta'sischi boshqa ta'sischi oldida javobgar hisoblanadi va qonunchilikda belgilangan tartibda unga nisbatan ta'sir chorasi ko'riladi.

Fermer xo'jaliklari, qayta ishlash va savdo korxonalari hamda boshqa yuridik va jismoniy shaxslarning ixtiyoriy ravishdagi mol-mulklari va qo'shimcha mablag'lari birlashtirilib agrofirma Ustav fondi tashkil etiladi.

Agrofirmaning har bir ishtirokchisi o'zi qo'shgan mol-mulk ulushi doirasida uni ta'sischi hisoblanadi.

Ustav fondiga qo'shiladigan hissalar pul mablag'lari, qimmatli qog'ozlar, qo'zg'aluvchan va ko'chmas mulklar, o'ziga ashyolar, mulkiy huquqlar yoki pul bahosiga ega bo'lgan boshqa mol-mulk bo'lishi mumkin. Agrofirmaning Ustav fondini ko'paytirish olingan foyda hisobidan, yangi ta'sischi qabul qilish, qo'shimcha ulush kiritish hamda qonunchilikda va ta' sis hujjatlarida ko'zda tutilgan boshqa usullarda amalga oshiriladi.

Agrofirmaning mol- mulki:

- muassislar tomonidan uning ustav fondiga ulush shaklida qo'shilgan mol- mulk;
- ishlab chiqarish faoliyati natijasida olingan mahsulotlar;
- tovarlarni sotish, ishlarni bajarish (xizmatlar ko'rsatish)dan, shuningdek faoliyatning boshqa turlarini amalga oshirishdan olingan daromad (foйда);
- qimmatli qog'ozlardan olingan daromad;
- **yuridik va jismoniy shaxslarning beg'araz, xayriya va boshqa ehsonlar;**
- belgilangan tartibda sotib olingan texnologiya asbob-uskunalari, binolar, transport vositalari, pul mablag'lari va qimmatli qog'ozlar, intellektual mulk obyektlari hamda boshqa mol-mulk;
- jalb etilgan mablag'lar;
- kreditorlar bilan to'liq hisob-kitob qilingandan keyin tugatilayotgan shirkat xo'jaligining hisob raqamida qolgan hamda xo'jalik a'zolariga dividend sifatida beriladigan mablag'lar (ularning xoxishiga ko'ra ulush sifatida qo'shishlari mumkin);
- qonun hujjatlarida ta'qiqlanmagan boshqa manbalar hisobiga shakllantirishi mumkin.

Agrofirmani qayta tashkil etish va tugatish

Agrofirmani qayta tashkil etishi yoki tugatish qonunchilikda belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Agrofirmani qayta tashkil etish Ta'sischi umumiy yig'ilishi qarori bo'yicha uni qo'shib yuborish, birlashtirish, bo'lish, ajratib chiqarish, qayta tuzish yo'li bilan amalga oshiriladi. Agrofirmani qayta tashkil etishda uning barcha huquq va majburiyatlari huquqiy vorisiga o'tadi.

Agrofirmani tugatish ta'sischi umumiy yig'ilishi yoki xo'jalik sudining qaroriga asosan amalga oshiriladi.

Agrofirmani davlat ro'yxatidan o'tkazish organi tomonidan agrofimalarning yagona davlat reyestriga tegishli yozuv kiritilgan vaqtdan boshlab agrofirmani tugatish yakunlangan, agrofirma esa o'z faoliyatini tugatgan deb hisoblanadi.